

Podnetná je autorova analýza vzťahu spoločenskej psychológie ako fenoménu duchovného života spoločnosti a ideológie. Najmä jeho myšlienka o uvedomelom (nie živelnom) formovaní spoločenskej psychológie, o jej neredukovateľnosti na všedné vedomie si zaslúži pozornosť. V spoločenskej psychológii sa podľa autora po prvé, prejavuje masové vedomie, po druhé, svojou podstatou je duchovným stavom sociálnych skupín (veľkých aj malých), po tretie, tento duchovný stav má zjavne vyjadrené praktické zameranie.

Svoju analýzu rozmanitých vzťahov sociologických zákonov a sociálneho poznania autor ukončuje poukázaním na integratívnu tendenciu v rozvoji súčasných spoločenských vied.

Záverčná kapitola knihy *Sociologické zákony a sociálne riadenie* ešte silnejšie zvyrazňuje sociálne dôsledky fungovania týchto zákonov, v ktorých sa prejavujú potreby a záujmy spoločnosti ako celku. Autor venuje osobitnú pozornosť sociologickému prognózovaniu, ktorého špecifikum spočíva v tom, že je globálne. „Znalosť sociologických zákonov umožňuje pred-

vídať základnú perspektívu zmeny a vývinu spoločnosti, jej budúci stav“ (s. 278). Preto sociálne plánovanie na úrovni spoločnosti ako celku má vychádzať zo znalosti požiadaviek sociologických zákonov.

Cieľ, ktorý si autor vytýčil — načrtnúť problematiku sociologických zákonov, zdôvodniť jej mimoriadnu závažnosť a podnieť záujem o jej ďalšie rozpracovanie — táto monografia v plnej miere splnila. Nazdávame sa však, že knihe by prospelo väčšie skĺbenie jej obsahu, aby sa čitateľ mohol sústrediť na meritum problému a nemusel trieštiť svoju pozornosť sledovaním výkladu otázok, ktoré sú vzhľadom na ústrednú tému irelevantné. Rozsiahly materiál, ktorý autor spracoval, pôsobí niekedy rušivo, lebo v záplave rôznych názorov a koncepcií sa občas stráca vlastný autorov názor. No vcelku aj táto kniha potvrdzuje skutočnosť, že A. K. Uledov každým svojím dielom sa usiluje o to, aby sa zmocnil menej preskúmaných oblastí, a tým prispel k napredovaniu marxistickoleninskej filozofickej teórie.

Raisa Kopsová

ŠTÚDIA O NÁRODNEJ KULTÚRE

A. G. AGAJEV, *Socialističeskaja nacionalnaja kultura*. Politizdat, Moskva 1974, 136 s.

„Nech by bol akokoľvek veľký či malý, nech by stál na akomkoľvek stupni historického rebríčka a mal akékoľvek miesto v svetovej histórii, každý z tých viac než dva a pol tisíce národov má svoju históriu, svoju etnickú tvár, kultúru a tradície, jazyk, sebavedomie“ (s. 6). Tieto slová píše v úvode k svojej knihe, venovanej problematike socialistických národných a národnostných kultúr, sovietsky autor A. G. Agajev. Vychádza z názoru, že hoci sociálnoetnická mnohotvárnosť ľudstva spôsobila v dejinách nemalé „zlo“, ľudstvo môže dosiahnuť svoju historickú jednotu iba cez rozdelenie na množstvo konkrétnych národov.

Autor postupne vysvetľuje podstatu ná-

rodnej kultúry, jej štruktúru a sociálnu funkciu, obsah a formu, zákonitosti jej vzniku, rozvoja a postupného prerastania do internacionálnej kultúry. S tým súvisí aj jeho definícia kultúry vôbec a národnej kultúry zvlášť. Konštatuje, že skúmanie kultúry ako súhrnu materiálnych výdobytkov či hodnôt je iba jedným z jej dimenzií. „Podstata kultúry môže byť v plnom rozsahu pochopená iba vtedy, ak bude skúmaná predovšetkým v pohybe, kde sa realizuje jednota jej štruktúry a funkcia, v zmene, rozvoji a ako špecifická stránka celého historického procesu, historickej činnosti človeka“ (s. 22). Na základe všeobecného vymedzenia potom A. G. Agajev definuje kultúru ako

„predovšetkým takú stránku historického procesu, ktorá odráža tvorbu človeka »ľudskou prácou« a vzťah spoločnosti ku skutočnosti“ (s. 25).

Autor správne nerozlišuje materiálnu a duchovnú kultúru, ale „materiálnu a duchovnú formu kultúry“ (s. 28 — podľa D. H.). Zdá sa však, že jeho chápanie kultúry je príliš široké a zahŕňa prakticky všetky výsledky ľudskej pracovnej činnosti. Z tejto pozície by sa ťažko odpovedalo napr. na otázku, či zdokonaľovanie prostriedkov ničenia patrí do oblasti kultúry, alebo nie, a teda kam patrí. Autor si však takéto otázky nestavia: jeho cieľom je odpovedať na niektoré problémy *národnej kultúry* a všeobecná teória kultúry je preňho iba základným metodologickým východiskom. Široké chápanie kultúry privádza autora k názoru, že národná kultúra z najvšeobecnejšieho hľadiska je „ochránenie všeludskej kultúry rámcom konkrétneho národa“ (s. 33). Túto definíciu spresňuje tvrdením, že „národnú kultúru možno určiť ako proces podstatných ľudských síl v konkrétnom národe v priebehu celej jeho histórie. Národná kultúra je úplný historický súhrn materiálnych, spoločensko-politických, technologických, vedeckých, filozofických, etických, estetických a iných hodnôt, vytvorených bezprostredne týmto národom, rovnako ako hodnôt, ktoré získal v procese vzájomného pôsobenia s inými národmi a ktoré aktívne využíva vo svojom pokroku (aj etnickom) vo všetkých sférach spoločenského života“ (s. 34).

V rozsiahlej časti knihy autor skúma vplyv národnej kultúry na vedomie národa, na jeho čítenie a národné bytie. Zaoberá sa vzťahom sociálno-triednej štruktúry, etnika a otázky „spoločenstva“ národnej kultúry. Konštatuje, že špecifickosť kultúry je síce charakteristická pre všetky národy, no základná odlišnosť socialistického národa je v tom, že ju môžeme charakterizovať sociálno-triednou jednotou, ktorá podmieňuje morálno-politické, ideové a kultúrne spoločenstvo.

A. G. Agajev polemizuje s buržoázny-

mi sociológmi a kulturológmi. Vyracia ich tvrdenie, že národná kultúra a socialistická kultúra stoja proti sebe ako nezlučiteľné protiklady. Autor kritizuje rovnako nacionalistické a šovinistické názory na kultúru, ako aj národný nihilizmus v otázkach kultúry.

Ďalšie kapitoly sú venované problémom národnostných vzťahov. Autor skúma obsah a formu národnej kultúry, národno-kultúrnu funkciu jazyka, zákonitostí rozvoja a zblížovania národných kultúr v podmienkach socializmu, teoretické problémy formovania a rozvoja socialistickej národnej kultúry, ako aj kultúr jednotlivých národov a národností, ktoré rozvíjajú svoju kultúru v špecifických podmienkach sovietskeho štátu. Podľa autorovho názoru socialistický národ, ktorý rozvíja svoju kultúru na úrovni súčasných pracovných prostriedkov, na úrovni najnovšej vedy a techniky, univerzitného vzdelania, profesionálnej zručnosti, ochrany zdravia atď., nevyhnutne vstupuje do procesu kultúrnej výmeny s všetkými národmi socialistického spoločenstva, s národmi sveta. „Jedine medzinárodný kultúrny styk dáva mu možnosť pozdvihnúť sa na výšku súčasnej civilizácie a vedeckotechnického pokroku“ (s. 66). Štruktúra, alebo ako píše Agajev „vnútorná forma“ národnej kultúry je v socializme v podstate internacionálna. Vychádza z názoru, že v rámci každej spoločensko-ekonomickej formácie národné kultúry, napriek všetkým konkrétnym odlišnostiam a vývinovým špecifikám, prejavujú sa vo viac-menej rovnakej forme. Táto zákonitosť podľa autora zvlášť výrazne vystupuje v podmienkach socializmu, „keď sa stierajú vekové hranice národných kultúr, keď sa tieto kultúry rozvíjajú všestranne, získavajú faktickú rovnosť a zúčastňujú sa na najväčších úspechoch socialistickej kultúry“ (s. 87). Národná forma kultúry podľa A. G. Agajeva nie je neinternacionálna. Práve naopak: „Nie je ničím iným ako konkrétno-historickým prejavom internacionálnych foriem kultúry“ (99), ktoré vytvoril konkrétny národ, alebo ktoré prevzal od iných ná-

rodov a ktoré využíva vo svojom kultúrnom pokroku.

Na záver sa A. G. Agajev dotýka viacerých diskutovaných problémov, medzi nimi aj otázky vzťahu kultúry a vedeckotechnickej revolúcie. Vyjadruje v tejto súvislosti názor o neopodstatnenosti prílišných obáv z toho, že vedeckotechnická revolúcia vnáša do formovania duchovného života spoločnosti niektoré prvky štandardizácie a nivelizácie, a že tým ochudobňuje medziľudské vzťahy. Isté neželateľné dôsledky, ktoré so sebou nepochybne prináša prudký rozvoj vedy a techniky, sa totiž kompenzujú — alebo môžu a majú kompenzovať — silami a prostriedkami, ktoré vytvára tá istá veda a technika, a ktoré sú schopné odstraňovať tieto negatívne javy.

Možno povedať, že sovietsky filozof a spisovateľ, profesor Dagestanskej univerzity A. G. Agajev vcelku plasticky a pútavo načrtnol riešenie problematiky národných kultúr v súčasnej socialistickej spoločnosti. Hlavnú myšlienku svojej práce

podrobne vykladá v poslednej kapitole knihy, ktorá je venovaná problematike zákonitosti rozvoja a zblížovania národných kultúr v podmienkach rozvinutého socializmu. Píše: „Nechceme iba prejavy socialistickej ideovosti v národnej forme; treba ešte, aby národná forma bola úrodnou pôdou, kde budú kvitnúť individuálnosti ich tvorcov. Bez takéhoto bohatstva a mnohotvárnosti talentov, z ktorých každý môže uskutočniť idey spoločné pre všetkých, vo svojej bytnej forme, by národná kultúra bola veľmi úbohá. Redukovala by sa na folklórny kolektivismus, ktorý nivelizuje individuálnosti. Treba sa usilovať, aby sa národná forma presvietila vnútornou mnohorakosťou individuálnych foriem vyjadrenia skutočnosti“ (s. 135). Podľa autora cesta k takémuto „diferencovaniu“ kultúry — a predovšetkým komunistickej kultúry — vedie cez nevyhnutné a ustavične sa rozširujúce zblížovanie, vzájomné ovplyvňovanie a obohacovanie všestranne sa rozvíjajúcich národných kultúr.

Dalimír Hajko

K OTÁZKE ZDROJOV FILOZOFICKÉHO REVIZIONIZMU

R. ŠÍMA, Kritická teória frankfurtskej školy a jej vplyv v Československu. Pravda, Bratislava 1976, 292 s.

Organickou súčasťou tvorivého rozvíjania marxizmu-leninizmu v duchu posledných zjazdov KSČ a KSS je aj hlboká a presvedčivá kritická analýza tých nemarkxistických teórií a tendencií, z ktorých teoreticky, metodologicky a ideologicky čerpala pravica u nás v krízovom období a ktoré výrazným spôsobom deformovali aj základné východiská, princípy a hodnoty marxizmu-leninizmu.

Kritické vyrovnanie sa s teoreticko-metodologickými a ideologickými zdrojmi revizionizmu a oportunistizmu z pozície principiálnej a pritom diferencovanej analýzy stáva sa preto jednou z hlavných úloh súčasného ideologického boja.

Positívny prínos v tomto zápase pred-

stavuje aj kniha Rudolfa Šímu *Kritická teória frankfurtskej školy a jej vplyv v Československu*.

Stretávame sa v nej s marxisticky dôslednou kritickou analýzou jedného zo základných teoreticko-metodologických a sociálno-ideologických koreňov revizionizmu, ktorým je „kritická teória“ a „negatívna dialektika“ frankfurtskej školy (Horkheimer, Adorno, Marcuse). Jej vplyv a praktický dosah u nás v Československu bolo možné najvýraznejšie vystopovať najmä v krízovom období, v ktorom — ako je známe — tzv. bezbrehá „progresivistická“ aktivita revizionistických, oportunistických a antisocialistických síl nachádzala v tejto v podstate utopistickej, a preto koniec-